

DANSK PSYKOLOGFORENING
ISLANDS PSYKOLOGFORENING
NORSK PSYKOLOGFORENING
SUOMEN PSYKOLOGIITTO ry
SVERIGES PSYKOLOGFÖRBUND

Kvaler eller kvalitet?

En evaluering af danske kvalitative interviewundersøgelser

HENNING OLSEN

Socialforskningsinstituttet

Olsen, H. (2002). An Evaluation of Danish Qualitative Interview Investigations. *Nordisk Psykologi*, 54, 145-172.

A research project concerning the quality of Danish qualitative interview investigations is being conducted at The Danish National Institute of Social Research in Copenhagen. In this article selected results from the project are presented. Based on English and Scandinavian qualitative methodology literature, criteria for "qualitative quality" are generated. Subsequently fifteen Danish qualitative interview investigations are selected and evaluated. Most of the investigations are found to be based predominantly on common sense rather than on transparent methodological reflections with reference to methodology literature about qualitative research processes and the securing of quality of analysis outcomes. Therefore, users of qualitative research results are assigned limited possibilities of looking qualitative researchers "over their shoulders" from the introductory formulation of research questions via the manufacturing of qualitative data to the final research outcomes.

Henning Olsen, Socialforskningsinstituttet, Herluf Trollesgade 1, DK-1052 København K.
E-mail: ho@sfi.dk.

FORFATTERE DETTE NUMMER

Jørgen Pind, f. 1950. Dr.phil. 1982, University of Sussex, UK, 1982. Professor i psykologi. Psykologisk adeling, Samfundsvideoskabelige Fakultet, Islands Universitet, Reykjavik, Island.

Vappu Viemerö, f. 1935. Fil.tri, docent 1965. Psykologiska Institutionen, Åbo Akademi, Finland.

Martina Braaten, Psykologiska Institutionen, Åbo Akademi, Finland.

Joachim Johansson, Psykologiska Institutionen, Åbo Akademi, Finland.

Reinhard Stelter, f. 1954. M.A. i idræt 1980/ph.d. (psyk.) 1995. Lektor ved Institut for Idræt, København.

Henning Olsen, f. 1943. Cand.polit. 1970. Seniorforsker og ekstern lektor ved Socialforskningsinstituttet.

En undersøgelse af danske kvalitative interviewundersøgelser kvalitet er under gennemførelse på Socialforskningsinstituttet. Med Steinars Kvales velkendte og ofte citerede lærebog *InterView – En introduktion til det kvalitative forskningsinterview* (1997) som sammenligningsgrundlag sættes der fokus på tendenser i engelsksproget og skandinavisk kvalitativ metodelitteratur. Tendenserne retter sig imod kvalitativ forsknings afgrænsning i forhold til kvantitativ, kvalitative undersøgelser videnskabsteoretiske grundlag, forskellige opfattelser af tematisering og kvalitative problemstillinger, metodologiske design og kvalitative interview samt kvalitative analysestrategier og sikring af analyseresultaters kvalitet.

Efter en omfattende søgning af danske undersøgelser offentliggjort i perioden 1980-2000 typologiseres flere hundre danske sociologiske og andre samfundsvideoskabelige undersøgelser, hvor kvalitative interview er anvendt alene eller i kombination med andre måder at tilvirke data på. Typologiseringen retter

sig navnlig mod art og omfang af dokumentation af metodologiske procedurer.¹ Blandt de typologiserede undersøgelser er femten kvalitative interviewundersøgelser udvalgt til analyse og vurdering med afsæt i metodelitteraturens vekslen-de fordringer til kvalitative analyseresultaters kvalitet. Undersøgelsen afsluttes med elaborerede forslag til kriterier for kvalitativ kvalitet.

I denne artikel formidles foreløbige delresultater fra undersøgelsen, dvs. fra evalueringen af de femten udvalgte kvalitative interviewundersøgelser.² Når der sættes fokus på danske kvalitative interviewundersøgelseres kvalitet, er udvikling af kriterier for kvalitativ kvalitet nødvendig. Også overvejelser om udvælgelse af undersøgelser til nærmere analyse og vurdering er påkrævet (se nedenfor). Hvis kvalitetskriterier angår, ville en overvejende induktiv tilgang – ligesom ved analyse af kvalitative interview – være mulig. Af det fra kvalitativ forskning velkendte ”nedefra”-perspektiv ville da følge, at udvalgte undersøgelser fungerede som grundlag for at drage tekstnære, loyale slutninger om danske kvalitative forskeres opfattelse af forskningsmæssig kvalitet og procedurer til sikring heraf. I så fald måtte kvalitativ metodelitteratur søges henvist til en parentes og evalueringens afsæt være en tendentiell tabula rasa.

Selv om en induktiv tilgang principielt ville være mulig, er en overvejende deduktiv tilgang, hvor kvalitativ metodelitteraturs kvalitetsanvisninger virker som ledetråde for evaluering af udvalgte kvalitative interviewundersøgelser, mere hensigtsmæssig. Kvalitativ metodelitteratur er nemlig efterhånden så righoldig og mangefacetteret, at litteraturens mulige afspejling i danske kvalitative interviewundersøgelser bliver et interessant – så vidt vides ikke tidligere belyst – tema.³ Kritikere af en deduktiv tilgang vil kunne hævde, at metodelitteraturens

1 Når danske undersøgelser helt eller delvist baseret på kvalitative interview opdeles i tre faser – tematisering/design, tilvirkning af empiri samt analyse/vurdering af resultaters kvalitet – viser typologiseringen af omrent 300 afhandlinger og rapporter, at danske forskere er mindst eksplícitte, hvad sidstnævnte fase angår. Det gælder fx analytiske kvalitetskriterier og videnskabsteoretiske refleksioner. Også hvad tilvirkning af empiri angår, kunne danske forskere være mere meddelsomme, fx med hensyn til interviewkriterier, interviewvarighed, brug af båndoptager, transskription og kriterier herfor. En anden tendens er, at forskere, der gennemfører undersøgelser, som alene baseres på kvalitative interview, oftere formulerer sig mere gennemsigtigt om afgørende valg i alle tre faser end forskere, der gennemfører undersøgelser med metodekombination, fx kvalitative interview og surveymetode. At graden af gennemsigtighed ikke desto mindre lader ganske meget tilbage at ønske, anskueliggøres i denne artikel.

2 En tidligere version af artiklen er læst og kommenteret af Steinar Kvæle, der takkes for udvist konstruktiv interesse, men som er uden ansvar for eventuelle fejl og mangler.

3 I midten af 1990'erne gennemførte Christensen (1995) dog en foreløbig ikke kriterielt eksplíciteret evaluering af enkelte danske kvalitative interviewundersøgelser: ”Langt om længe er kvalitativ forskning kommet til ære, værdighed og penge. Det ser ikke ud til at hænge sammen med nogen synderlig systematisk udvikling i kvalitativ forskningspraksis, rettet mod troværdig analyse og dokumentation. Snarere tværtimod.” (anf.skr.:6).

forsfattere hermed tildeles ”magten” til at sætte evaluatingsstandarder, hvorefter andre – in casu danske kvalitative forskere – udsættes for vurdering. Eftersom evalueringer forudsætter kriterier herfor, er ”magt” altid uundgåelig.

Kriterier for kvalitativ kvalitet

Kvalitetskriteriernes afsæt er et litteraturstudie, der indgår i Socialforskningsinstitutts undersøgelse, men som af pladsmæssige årsager kun omtales summarisk i denne artikel.⁴ Kvalitativ metodelitteratur indeholder adskillige – ikke sjældent konkurrerende – anvisninger vedrørende sikring af kvalitative forskningsresultaters kvalitet. For nogle forfattere indebærer kvalitetssikring kontrol af validitet og reliabilitet, mens andre forkaster disse fra kvantitativ forskning hidrørende begreber og fx erstatter dem med troværdighed. Selv om enkelte af metodelitteraturens forfattere er avisende over for kriterier for kvalitativ kvalitet, bifalder langt de fleste en fordring herom. Udviklingen af to generelle og et større antal specifikke kriterier, der vises i oversigt 1, er baseret på læsning, notettagning og tekstanalyse af over 100 engelsksprogede og skandinaviske kvalitative metodebøger. Blandt disse er nogle vigtigere end andre, fx fordi de ofte citeres i anden metodelitteratur.⁵

Generelle kvalitetskriterier

Mens to generelle kriterier – metodologisk gennemsigtighed og fremstillingsmæssig konsistens – retter sig mod samtlige faser i kvalitative interviewundersøgelser, retter specifikke kriterier sig mod én fase. Det hyppigst nævnte og samtidig mest overordnede kvalitetskriterium er en fordring om gennemsigtige og argumenterede metodologiske procedurer. Uanset om fremgangsmåder fx er induktive, narrative, deduktive eller hypotetisk-deduktive, anbefaler næsten alle forfattere, at samtlige afgørende metodologiske dispositioner tydeliggøres. Af en fordring om motiveret metodologisk gennemsigtighed følger ikke, at enhver procedural indskydelse uden videre lader sig verbalisere. I nogle tilfælde – fx i narrative undersøgelser med ”skønlitterære”, fortællende træk – kan det være for-

4 En foreløbig version af litteraturstudiet kan rekvireres ved henvendelse til forfatteren. Dele af litteraturstudiet – en artikel om kvalitative analysestrategier og kvalitetssikring – er offentliggjort i *Nyhedsbrev* (nr. 31), der udgives af Center for kvalitativ metodeudvikling ved Århus Universitet (Olsen, 2001).

5 Metodelitteraturen er fortrinsvis søgt på de skandinaviske baser Danbib (dansk), Bibsys (norsk) og Libris (svensk). I litteraturlisten findes udvalgte litteraturreferencer, der har spillet en særlig vigtig rolle ved udviklingen af kriterier for kvalitativ kvalitet. Det gælder fx Denzin & Lincoln (1994), Miles & Huberman (1994), Strauss & Corbin (1990) og Tesch (1990).

Oversigt 1.**Kriterier for analyse og vurdering af kvalitative interviewundersøgelser.**

Generelle kriterier	<ul style="list-style-type: none"> • Transparente og motiverede metodologiske procedurer • Tematisk/metodologisk/analytisk/videnskabsteoretisk konsistens
Specifikke kriterier vedr. tematisering og design	<ul style="list-style-type: none"> • Transparent og motiveret overordnet tema/formål • Problemstillinger med motiveret grad af forhåndspræcisering • Motiveret tilvalg subsidiært fravalg af eksplisit forforståelse • Konsistens mellem tema/problemstillinger og forforståelse • Transparent og motiveret valg fx af deskriptiv, generaliserende, teorigenrerende og/eller teorirelaterende tilgang • Komparative refleksioner angående potentiel relevante design • Transparent totaldesign med motiveret høj subsidiært lav grad af designfleksibilitet med relatering til tema/problemstillinger
Specifikke kriterier vedr. datatilvirkning og dataoparbejdelse	<ul style="list-style-type: none"> • Transparente og motiverede kriterier for selektion af informanter • Transparente og motiverede kriterier vedr. antal informanter • Temarelevant og motiveret opfattelse af kvalitative interview • Interviews motiverede grad af forhåndsstrukturering, herunder eventuel udarbejdelse af interviewguide • Motiveret valg af enkeltinterview og/eller (fokus)gruppeinterview • Tematisk relevante og tilstrækkelige interviewkvalifikationer • Vurdering af interviewkvalitet ift. tema/problemstillinger subsidiært motiveret fravalg af interviewkritik • Transparente og motiverede kriterier for transskription af interview subsidiært motiveret fravalg af kriterier
Specifikke kriterier vedr. kvalitativ analyse og kontrol af analyseresultater	<ul style="list-style-type: none"> • Transparent, motiveret og implementeret analysesstrategi • Transparent konceptualisering subsidiært motiveret fravalg • Transparent kodestrategi subsidiært motiveret fravalg • Generaliserende/teoretiske aspekters transparente placering • Anvendelse af matricer/diagrammer subsidiært motiveret fravalg • Transparent, motiveret og implementeret strategi til kontrol/validering af analyseresultater • Sandsynliggørelse af analyseresultaters empiriske grundlag • Biasforebyggelse med refleksioner om immanente forudsætninger • Feedback fra informanter subsidiært motiveret fravalg • Triangulering subsidiært motiveret fravalg • Videnskabsteoretiske refleksioner konsistente med tema/problemstillinger, design, analyse og fremstillingsform

bundet med særlige problemer at tydeliggøre samtlige metodologiske dispositioner. Men dette må i så fald forklares og begrundes. Hvis de anvendte metodologiske procedurer forbliver tvetydige i den endelige rapport, er det forskerens opgave at overbevise læsere om, at grænsen for yderligere metodologisk gennemsigtighed er nået. Mange af de eksempler, der nævnes i artiklen, anskuelig gør, at danske kvalitative forskere ofte afstår fra at overbevise læsere om, at grænsen er nået.

I kvalitativ metodelitteratur beskrives fordringen om metodologisk gennemsigtighed eksempelvis som tilvejebringelse af "... a fully reflexive account of procedures and methods, showing to readers in as much detail as possible the lines of inquiry that have led to particular conclusions." (Seale, 1999:157). Hermed tildeles forskere og andre brugere af kvalitative forskningsresultater mulighed for tilegnelse og kritisk vurdering af resultaterne. Når den nævnte betingelse er opfyldt, vil læsere så at sige kunne "repitere" forskningsprocessen mentalt – fra formulering af en undersøgelses overordnede tema og heraf afledte problemstillinger via tilvirkning af kvalitativ empiri, fx kvalitative interview, og frem mod de endelige analyseresultater. Når metodelitteraturen anskues tværgående og – som i denne artikel – tages loyalt ad notam, kan kvalitative forskere bevæge sig ad mange analytiske "veje", men med et ufravigeligt krav om disses tydeliggørelse.

Kritikere af et generelt kriterium om tendentiel mental "repetition" af den samlede forskningsproces vil muligvis hævde, at ikke alle processer – fx kvalitative analyser, hvor fortolkning fremrykkes – lader sig "repitere" mentalt, og at kriteriet tilmed forudsætter specifikke videnskabsteoretiske opfattelser, fx positivistiske eller realistiske. Selv om ikke alle kvalitative forskningsprocesser lige ubesværet lader sig "repitere" af en hvilken som helst anden forsker, indebærer kriteriet, at kvalitative forskere i videst muligt omfang eksplicker og begrunder samtlige forskningsmæssige delprocesser samt disses videnskabsteoretiske forudsætninger og/eller implikationer.⁶ Dette gælder uanset beskaffenheten af forskerens videnskabsteoretiske positionering. Hverken realister eller socialkonstruktivister – for blot at nævne et par eksempler – kan bevæge sig ad "veje", hvor "anything goes". Det er ikke tilstrækkeligt, at metodologiske procedurer er gennemsigtige. Både kvalitative interviewundersøgelser og kvalitative undersøgelser af anden type tilrådes at være internt konsistente, dvs. at tema, problemstillinger, metodologisk design, kvalitative analyser og eventuelle videnskabsteoretiske refleksioner sammen udgør en kohærent gestalt. En kvalitativ interviewundersøgelse udgør fx ikke en sammenhængende helhed, hvis undersøgelsens videnskabsteoretiske

⁶ Det gælder for øvrigt også kvantitative forskningsprocesser, der – i modsætning til, hvad inrange, fx surveyforskere, synes at mene – heller ikke uden videre lader sig "repitere", hvilket fx skyldes respondenters sprogsensitivitet (se fx: Olsen, 1998).

grundlag er socialkonstruktivistisk og sociale fænomener samtidig analyseres som havende iboende "essens", der korresponderer med en ydre på forhånd eksisterende social "virkelighed". Tilsvarende gælder en undersøgelse, hvis metodologiske tilgang er overvejende deduktiv med afsæt i teoretisk forforståelse, og hvis analyser samtidig hævdtes at efterleve "grounded theory"-tilgangens "kodeparadigme" og konceptualiseringsprincipper i øvrigt (se fx: Strauss & Corbin, 1990). Forskeres metodologiske dispositioner er ikke "omkostningsfrie". Når ét forskningsmæssigt valg først er truffet, reduceres efterfølgende valgmuligheder, hvis den endelige rapport skal udgøre en kohærent gestalt.

Specifikke kvalitetskriterier

Andre kriterier for analyse og vurdering af kvalitative interviewundersøgelser retter sig mod én undersøgelsesfase (se: oversigt 1). Hvad *tematisering* angår, peger mange af metodelitteraturens forfattere på behovet for tydeliggørelse af og begrundelse for kvalitative interviewundersøgelsers overordnede erkendelsessigte. Typologiseringen af flere hundrede danske undersøgelser, der udelukkende eller delvist baseres på analyse af kvalitative interview, peger på, at danske forskere altid – omend med vekslende præcision – redegør for undersøgelsers generelle øjemed, hvorimod dette ikke altid motiveres.⁷ Problemstillinger kan fx være eksplorative, deskriptive, narrative eller antage hypotesens form. De problemstillinger, der afledes af temaet, kan præciseres indledningsvis eller successivt under forskningsprocessen. Men uanset om formuleringen af endelige problemstillinger er *ex ante* eller *ex post*, må den begrundes. Tilsvarende gælder tilvalg subsidiært fravalg af teoretisk, empirisk og/eller anden form for eksplizit forforståelse, der "binder" undersøgelserens videre forløb, og hvis relevans underbygges med henvisning til tema og problemstillinger.

Forholdet mellem en undersøgelses overordnede formål og arten af teoretisk eller anden form for forforståelse er ét vigtigt aspekt af tematiseringen. Teoretiske aspekters placering anbefales tydeliggjort og begrundet, herunder om en undersøgelses erkendelsessigte eksempelvis er eksplorativt, deskriptivt, narrativt, generaliserende, teorigenererende og/eller teorirelaterende. Allerede under den indledende tematisering har kvalitative forskere deraf mulighed for at yde væsentlige bidrag til sikring af forskningsresultaters kvalitet. Det sker ved at træffe motiverede afgørelser om problemstillingers grad af åbenhed/lukkethed, om teoretisk eller anden forforståelse og om forholdet mellem problemstillingerne og bagved-

⁷ Jagtagelsen hidrører fra den indledningsvis omtalte, men ikke i artiklen dokumenterede typologisering af omkring 300 danske sociologiske og andre samfundsvidenkabelige undersøgelser baseret på kvalitative interview. Interesserede læsere kan rekvirere den nemførte typologisering ved henvedelse til artiklens forfatter.

liggende forforståelse. Tematisering bidrager til at sætte fokus på særlige sociale og/eller psykiske fænomener og dermed at ekskludere andre.

Hermed understøttes samtidig dannelse af et sammenhængende *metodologisk design*. Af en mere eller mindre endelig tematisering følger et krav om komparative refleksioner om potentielt relevante formgivningsmuligheder. Det er nemlig ikke på forhånd givet, at det relevante metodologiske design er kvalitative interview- og analysemetoder. Refleksionerne retter sig i første omgang mod kvantitative subsidiært kvalitative design og i anden omgang mod potentielt relevante kvalitative design, fx kvalitative interview og/eller deltagende observation. Forskeren kigger så at sige ned i den metodologiske "værktøjskasse" og fremdrager redskaber, der er relevante i relation til en given undersøgelses tema og problemstillinger.

Når et motiveret valg af et kvalitatitv interview- og analysedesign er truffet og andre potentielt anvendelige design hermed fravalgt, tydeliggøres en undersøgelses samlede design med en motiveret høj eller lav grad af tematisk fleksibilitet. For nogle af metodelitteraturens forfattere er fleksibel formgivning et ufravigeligt krav. Andre forfattere, derimod, fordrer mere detaljeret tilrettelæggelse *ex ante*: Hvad er undersøgelsens formål og dens begrundelse? Hvilke teorier og/eller allerede nemførte empiriske undersøgelser virker som ledetråde? Hvad er det præcist, som skal undersøges? Hvilken eller hvilke metoder skal bringes i anvendelse? Hvordan påtænkes forskningsresultater kontrolleret eller "valideret"?

Når et kvalitatitv interview- og analysedesign er besluttet, berammes samtidig kriterier for *tilvirkning* og *oparbejdelse af data*.⁸ Der fastlægges gennemsigtige kriterier for antallet og arten af informanter, fx selektion af læginformanter og/eller eliteinformanter. Såvel antallet som arten af informanter er nemlig afgørende for senere analytiske muligheder, herunder navnlig for informantoverskridende generaliseringer. Et andet aspekt af interviewforberedelsen er at lægge en tematisk relevant interviewopfattelse – fx en etnografisk eller narrativ – til grund for den fortsatte forskningsproces, ligesom der også træffes motiveret afgørelse om kvalitative interviews grad af forhåndsstrukturering, herunder eventuel udarbejdelse af en interviewguide, der kan bidrage til tematisk fokusering af påtænkte interview. Et yderligere aspekt af interviewforberedelsen er valg af enkeltinterview subsidiært gruppeinterview, fx interview med fokusgrupper. I dele af metodelitteraturen peges der på, at valget mellem enkelt- og gruppeinterview ikke er uproblematisk, men bør begrundes pro et contra.

⁸ Nogle forskere hævder, at de "indsamler" data. Hverken kvalitative eller kvantitative data plukkes imidlertid som "blomster på en mark", dvs. er allerede på forhånd eksisterende informationer, der indsamlles uden videre (se fx: Olsen, 1998). Ordet *tilvirkning* er derfor mere dækkende end *indsamling*.

Under iagttagelse af disse kriterier tager forskeren stilling til, om pågældendes interviewkvalifikationer er tilstrækkelige i forhold til belysning af undersøgelsens tema. Det gælder fx fokuseringskompetence, sproglig og/eller kritisk kompetence. Kvalitative interview er komplekse sociale og sproglige interaktioner, som ikke alle forskere er lige egnede til at deltage i. Under eller efter gennemførelse af kvalitative interview tages der endvidere stilling til, om gennemførte interview er af tilstrækkelig kvalitet til at kunne anvendes som empirisk analysegrundlag, eller der argumenteres – fx videnskabsteoretisk begrundet – for fravælg af interviewkritik. Interviewkritik kan fx være påpegnings af empiriske svagheder grundet negative intervieweffekter eller kildekritisk inspireret vurdering af informanters "performance" i interviewsituationen, før informanter ytringer bringes i anvendelse som analysegrundlag. De fleste af metodelitteraturens forfattere anbefaler en eller anden form for indledningsvis eller successiv interviewkritik. Desuden tydeliggøres og motiveres kriterier for transskription af interview, eller der plæderes for, at kriterier er overflødige. Også på dette område er meningerne delte, fx med hensyn til transskription *in extenso*. Den gennemgående fordring er imidlertid, at afgørelser herom tydeliggøres over for læseren.

Når ét eller flere kvalitative interview er gennemført og transskribert partielt eller *in extenso*, kan analysefasen påbegyndes, mener nogle forfattere, mens andre ligesom Kvæle peger på, at analyserne påbegyndes allerede under det første interview. Selv om ingen "hovedvej" fører til analyse af kvalitative interview, er den gennemgående fordring, at forskere eksplicker og implementerer valgte analysestrategiske tilgange, fx induktive, deduktive, abduktive eller analytiske kombinationer. Jo mere præcist beskrevet den analytiske "vcj" er, desto mere plausible bliver forskningsresultaterne. Analyseprocessen tydeliggøres derfor ved udarbejdelse af en motiveret og implementeret analysestrategi: Har "ned-efra"-perspektivet analytisk forrang? Hvilken placering tildeles konceptualisering og kategoriserende procedurer? På hvilke måder spiller fortolkning en rolle? Analysestrategien indeholder fx forskrifter for induktive eller deduktive kodeprocedurer, eller der argumenteres for fravælg heraf. Eventuelle procedurer til kontrol af kodepålidelighed overvejes også, fx to eller flere forskeres uafhængige kodning af samme udskrevne interview med kontrol af kodeoverensstemmelse og påfølgende justering af koder.

I selve analysestrategien og under afrapporteringen tydeliggøres eventuelle generaliserende og/eller teoretiske aspekters analytiske placering. Nogle kvalitative interviewundersøgelser er eksplorative eller sigter mod "thick descriptions", mens andre har et informantoverskridende generaliserende endemål. Det sidste forudsætter ofte teorirolatering eller kan føre til generering af teori, fx "grounded theory". Analysestrategien og dens implementering tildeles teoretiske aspekter en så præcis placering som muligt, fx som analytisk spotlight, afprøvning af teori,

teorigenerering eller som ramme for fortolkning af opnåede empiriske resultater.⁹ Hvis teori genereres subsidiært modificeres og/eller kompletteres, er en ofte anbefalet fremgangsmåde, der kan bidrage til at facilitere analyser, udarbejdelse af displays, fx diagrammer med bokse og pile.

Ligesom kvalitative analyser fordrer gennemsigtige analytiske ledetråde, er der også, mener mange af metodelitteraturens forfattere, behov for tydelige kriterier for kontrol eller "validering" af analyseresultaters kvalitet, herunder med begrundet stillingtagen til kvalitetsvurderingens konceptuelle grundlag, fx validitet eller troværdighed. Den gennemgående tendens er et forlangende om kriterier for kvalitativ kvalitet. Hertil fordres fx sandsynliggørelse af analyseresultaters empiriske "grundelhed" og/eller gendrivelighed.¹⁰ Uanset om analytiske tilgange er induktive, narrative, deduktive, hypotetisk-deduktive eller analysestrategiske ad hoc-kombinationer, er prædikatet forskning uden mening, hvis et hvilket som helst forskningsresultat uden videre laeler sig negere: "... the world does not tolerate all understandings of it equally." (Silverman, 2000:178).

I kvalitativ metodelitteratur er der overvejende konsensus om, at empiri tildeles forrang i forhold til de analyseresultater, som forskningsprocessen ender med. Bidrag til over for det videnskabelige samfund at sandsynliggøre analyseresultaters bærekraft, troværdighed eller validitet¹¹ kan ifølge metodelitteraturen fx være biasforebyggende refleksioner om analytisk immanente forudsætninger, feedback fra informanter ("member checks") og triangulering. Umiddelbart synes sidstnævnte dog at være af begrænset anvendelighed i kvalitative interviewundersøgelser, hvor det empiriske grundlag udelukkende er interview med informanter. Triangulering kan imidlertid både være metodetriangulering, empirisk triangulering, analysetriangulering og/eller teoretisk triangulering. I kvalitative interviewundersøgelser indebærer empirisk triangulering gennemførelse af yderligere interview, mens analytisk triangulering er anvendelse af alternative analysestrategier på samme empiriske materiale. Endelig er teoretisk triangulering konkurrerende teorirolateringer anvendt på samme empiriske materiale.

⁹ I forbindelse hermed er en definitorisk demarkering af begrebet teori ønskelig. Som de fleste andre ord har også teoribegrebet flere betydninger, fx "grand theory" versus teorier på mezzo- eller andre niveauer.

¹⁰ En fordring om, at analyseresultater har empirisk grundlag, er ikke ensbetydende med at bifalde induktive tilgange, fx "grounded theory"-tilgangen (se fx: Strauss & Corbin, 1990). Også metodelitteraturens mere eller mindre deduktivt orienterede forfattere fordrer almindelighed, at analyseresultater er empirisk "grundede".

¹¹ "Kært barn" har flere navne, der bør vælges imellem. Som læseren har bemærket, tages der ikke stilling til kvalitetskriteriers konceptuelle grundlag. Heraf følger ikke, at kvalitetsstilling kan være uden et sådant. Mange af metodelitteraturens forfattere fordrer da også ekspliceringsheraf (se fx: Olsen, 2001).

Refleksioner angående kvalitative interviewundersøgelsers videnskabsteoretiske forudsætninger og/eller implikationer kan bidrage til at fremme læseres forståelse af forskningsresultaters beskaffenhed. Opgaven bliver med andre ord at besvare spørgsmålet: "How do we know what we know about what is?" (Crotty, 1998). Med henvisning til det andet af to tidligere nævnte generelle kriterier må fordringen imidlertid være, at videnskabsteoretiske refleksioner ikke er rent ceremonielle, men sammenhængende og konsistente med en undersøgelses tema, problemstillinger, metodologiske design, analyse og fremstillingsform i øvrigt.¹²

Afsluttende om kvalitetskriterier

De udviklede kriterier for kvalitativ kvalitet har ikke specifikke videnskabsteoretiske implikationer, men deres opfyldelse stiller til gengæld vidtgående krav til metodologisk reflektion og omhyggelig formidling heraf. Hvad det videnskabsteoretiske aspekt angår, er kvalitetskriterierne udviklet med afsæt i engelsksproget og skandinavisk kvalitativ metodelitteratur, hvis ontologiske og epistemologiske positioner er forskellige, undertiden antagonistiske. Derfor lader kriterierne sig fx bringe i anvendelse på såvel realistisk som socialkonstruktivistisk orienterede kvalitative interviewundersøgelser. De to store videnskabsteoretiske spørgsmål om "det værende" – in casu sociale og/eller psykiske fænomeners – beskaffenhed (ontologi) og om mulighederne for "sand" erkendelse om "det værende" (epistemologi), kan besvares på mange forskellige måder, men ifølge størstedelen af metodelitteraturen fritager ingen besvarelser af disse spørgsmål forskere fra størst mulig metodologisk eksplisititet.¹³

Derimod er kriterierne ikke ensbetydende med en fordring om kvalitative forskningsprocessers reproducerbarhed og standardisering. Kriterierne udelukker heller ikke kreativitet, "kunstneriske" evner og social responsivitet, blot den slags kva-

12 Placeringen i oversigt 1 af fordringen om videnskabsteoretiske refleksioner er ikke uproblematisk. Kvalitative undersøgelser har både videnskabsteoretiske forudsætninger og implikationer, hvad enten forskere er opmærksomme herpå eller ikke. Ontologiske og epistemologiske forudsætninger kan anskues som (meta)teoretisk forforståelse og burde måske derfor placeres i oversigten under tematisering og design.

13 Derfor har artiklen heller ikke et specifikt videnskabsteoretisk grundlag, men er med overlæg videnskabsteoretisk tværgående. Heraf følger ikke, at artiklens forfatter er uden videnskabsteoretiske opfattelser, der imidlertid i videst muligt omfang er søgt henvis til en parentes. Da sigtet med artiklen er evaluerende anvendelse af tendentielt konsensuelle kvalitetskriterier frems fortolket ved læsning af kvalitativ metodelitteratur, ville forfatterens nødvendigvis normative – muligvis endda idiosynkratiske – besvarelse af det ontologiske og epistemologiske spørgsmål konflikte med artiklens tema og dermed med den tilsigtede loyalitet over for kvalitativ metodelitteratur. Det ville være en contradiction in adjecto at hævde, at kriterierne for kvalitativ kvalitet er anvendelige i forskellige videnskabsteoretiske forskningkontekster, og samtidig pege på én videnskabsteoretisk opfattelse som artiklens grundlag.

litikationer og heraf følgende analyseresultater formidles på måder, der honorerer kravet om maksimal gennemsigtighed. Kun via metodologisk eksplisititet kan læse af afhandlinger og rapporter fungere som medbedømmere af resultaters validitet eller troværdighed. Det skal dog understreges, at velargumenteret gennemsigtighed kun er en nødvendig, men ikke en tilstrækkelig betingelse for, om en given forskningsrapport er "vellykket" og dens analyseresultater "interessante". Om kvalitativ forskning er "interessant" afhænger ikke kun af, om læsere tildeles mulighed for at kunne virke som medbedømmere, men også af om forskningen bidrager til ny – nogle vil samtidig hævde: anvendelig – erkendelse om sociale og/eller psykiske fænomener. Det overskrides imidlertid denne artikels tema at vurdere, om de kvalitative interviewundersøgelser, der udvælges, bidrager hertil.¹⁴ Kritiske læsere vil derfor besøjet kunne hævde, at artiklen strengt taget kun sætter fokus på udvalgte – omend ikke uvæsentlige – aspekter af kvalitativ kvalitet.

Kriterier for udvælgelse af undersøgelser

Selektion af informanter til kvalitative interviewundersøgelser er sjældent arbitraær, men baseres på strategiske eller andre motiverede kriterier. Tilsvarende bør gælde udvælgelse af et begrænset antal danske kvalitative interviewundersøgelser til nærmere analyse og vurdering (se: oversigt 2).

Oversigt 2.

Kriterier vedr. udvælgelse af danske kvalitative interviewundersøgelser.

- Nyere undersøgelsers forrang
- Formelt videnskabelige undersøgelsers forrang
- Samfundsvidenskabelige undersøgelsers forrang
- Tematisk variation
- Institutionel variation
- Geografisk variation

Nyere undersøgelser tildeles forrang, eftersom en modsat prioritering ville umuliggøre, at danske undersøgelser potentielt kan afspjæle fordringer i nyere kvalitativ metodelitteratur. Desuden bør formelt videnskabelige undersøgelser – undersøgelser offentliggjort i det videnskabelige samfunds regi – tildeles forrang. Undersøgelser, der ikke i egen selvfors্তালse er "videnskabelige", er mindre relevante end formelt videnskabelige i relation til metodelitteraturens veksleende anvisninger. Yderligere et kriterium tildeler sociologiske og andre samfundsvi-

14 Problematikken vil blive belyst i den undersøgelse, som artiklen baseres på. Undersøgelsens hovedresultater offentliggøres efteråret 2002 i bogen "Kvalitative kvaler" (Aakademisk Forlag).

denskabelige undersøgelser forrang. Det skyldes blandt andet, at undersøgelsen gennemføres i Socialforskningsinstituttets regi og er medfinansieret af Statens Samfundsvidenkabelige Forskningsråd (SSF). Hertil kommer en fordring om tematisk mangfoldighed, der afspejler den gennemførte typologisering af flere hundrede danske kvalitative undersøgelser (se ovenfor). Ved typologiseringen sondres som baggrundsoplysning mellem typer af offentliggørende institutioner og/eller forlag. Også denne sondring fungerer som kriterium, idet bestræbelsen samtidig er opnåelse af geografisk variation, der tilsikrer udvælgelse af undersøgelser offentliggjort af institutioner/forlag i forskellige landsdele.¹⁵

Det har ikke været muligt fuldt ud at honorere enhver kombination af de seks kriterier. Bestræbelsen har derfor været, at de udvalgte undersøgelser er så forskellige som muligt med hensyn til flest mulige kriterier, og at der i øvrigt inden for givne kriterielle kombinationer er søgt anvendt et tilfældighedsprincip.¹⁶ Det fremgår af oversigt 3, at femten undersøgelser er udvalgt til analyse og vurdering (vedr. undersøgelsernes institutionelle tilhørsforhold og rapporternes omfang, se: *Bilag I*). Det begrænsede antal undersøgelser, der er pragmatisk – ikke mindst tidsmæssigt og økonomisk – begrundet, er udvalgt blandt størrelsesordenen 200 danske kvalitative interviewundersøgelser offentliggjort i perioden 1980-2000.¹⁷

Tværgående tendenser i femten danske undersøgelser

I Socialforskningsinstituttets undersøgelse af danske kvalitative undersøgelser kvalitet dannes et omfattende, minutøst og sammensat billede af de udvalgte undersøgelser. I det følgende kondenseser billedet med afsæt i de ovenfor nævnte analyse- og vurderingskriterier.¹⁸ De tendenser, der afdækkes, ville næppe på

15 De seks kriterier indebærer fravælg af andre potentielt mulige kriterier. Det har fx været overvejet kun at fokusere på undersøgelser, som artiklens forfatter havde grund til at antage nærmeste sig "forbillede", for derpå at sætte fokus på, hvad man evt. kunne lære af dem. Fravælget af den udvælgelsesmåde skyldes, at den er uegnet til at afdække dansk kvalitativ interviewforskning grad af gennemsigtighed i almindelighed.

16 Til fremme af vurderingsmæssig redelighed har yderligere en ledetråd været, at artiklens forfatter ikke har eller har haft arbejdsmæssige eller personlige relationer til rapporternes og afhandlingernes forfattere. Else Christensen – seniorforsker ved Socialforskningsinstituttet – er undtagelsen, der "bekræfter" reglen.

17 Artiklens forfatter medgiver den relativt vagt begrundelse for antallet af undersøgelser.

18 Analyserne af de 15 afhandlinger og rapporter omfatter i alt cirka 100 sider, der kan rekvireres ved henvendelse til artiklens forfatter. Disse analyser er sammen med et udkast til artiklen fremsendt til forfatterne med en opfordring om at kommentere analyser og vurderinger (én forfatter er afgået ved døden). Ti forskere – Tage Bild, Else Christensen, Claus Syberg Henriksen, Lis Højgaard, Eva Thune Jacobsen, Torben K. Jensen, Marianne Malmgren, Inge Kryger Pedersen, Dorte Marie Søndergaard og Tørben Berg Sørensen – har efterkommet opfordringen, hvilket har givet anledning til en række indholdsmæssige og sproglige korrekctioner. De nævnte forskere takkes for udvist kritisk og konstruktiv interesse.

afgørende måde blive påvirket af analyse og vurdering af yderligere undersøgelser. Som potentiel modifikation skal dog nævnes et indirekte selektionskriterium: Ved udvælgelse af undersøgelserne, der blandt andet skulle afspejle institutionelle og geografiske variationer, har bestræbelsen været, at variationerne ikke skulle anskueliggøres ved "mest problematiske" eksempler.¹⁹ Det kan derfor ikke afgøres, at tendenserne overvurderer danske kvalitative interviewundersøgelser kvalitet, hvilket er mindre problematisk end det modsatte.

Oversigt 3.

Danske kvalitative interviewundersøgelser udvalgt til analyse og vurdering.

Institution/forlag	Forfatter	Tema
Universitet mv.	Bild, T. et al. (1993) Bømler, T.U. (1995) Fleischer, E. (2000) Pedersen, I.K. (1998) Søndergaard, D.M. (1996) Tilia, G.B. (1996)	Medlemstyper i LO-forbund Sindslidende i små nordjyske kommuner Selvmordsforsøg som talehandling Kvindelig elitesport og karriere Kulturel konstruktion af køn Tamiliske flygtninges forhold i tre kommuner i Ringkøbing Amt
Akademisk/andet privat forlag	Jensen, T.K. (1993) Sørensen, T.B. (1991)	Folketingsmedlemmers politiske kultur og livsverden Kvindelige bistandsklienters oplevelse af deres tilværelse, ressourcer og hjælp
Sektorforskningsinstitut	Csonka, A. (1995) Christensen, E. (1998) Hestbæk, A.-D. (1995) Jacobsen, E.T. (1996) Korremann, G. (1987)	Rekruttering af medarbejdere Anbringelse af børn uden for hjemmet Forældreskab i småbørnsfamilier, hvor begge forældre har erhvervsarbejde Sundhedsoplysende kampanjer Kvinder, mænd og omsorgsarbejde
Anden institution mv.	Henriksen, C.S. & Malmgren, M. (1998) Højgaard, L. (1990)	Københavneres holdninger til mødet med alment praktiserende læger Årsager til at få kvinder er ledere

19 Navnlig fra "anden institution mv.", fx Center for Alternativ Samfundsanalyse (CASA), ville der uden videre kunne vælges kvalitative interviewundersøgelser, som er mindre metodologisk gennemsigtige end den valgte. Det skyldes, at mange af CASA's rapporter er af begrænset sidemæssigt omfang, hvorfor deres forfattere alene af pladsmæssige grunde vanskeligt kan dokumentere samtlige metodologiske procedurer.

Tendenser vedrørende specifikke kvalitetskriterier

De første specifikke kriterier retter sig mod tematisering. Ifølge kvalitativ metodelitteratur er det forskeres opgave at tydeliggøre undersøgelsers overordnede erkendelsessigte, hvilket forfatterne til alle de femten undersøgelser gør, omend med vekslende præcision. Derimod begrunder ikke alle forskere det valgte temas sociologiske eller anden samfundsvidenskabelige relevans, mens andre forskere fremkommer med vague begrundelser. Hertil hører rekvikrenters forskningsønsker eller personlige motiver, fx undervisningserfaring mv. med tamilske flygtninge (Henriksen & Malmgren, 1998; Tilia, 1996). Diffuse begrundelser bidrager ikke til forståelse af, hvorfor undersøgelser er vigtige at gennemføre. Derimod er argumenter, der sandsynliggør et udækket behov for empirisk forskning og/eller henviser til teoretisk erkendelsesinteresse, mere plausible (se fx: Jensen, 1993; Fleischer, 2000; Søndergaard, 1996). Fleischer begrunder fx sin undersøgelse af selvmordsforsøg ved fremhævelse af, at den hidtidige selvmordsforskning har underbetonet selvmordshandlings kommunikative aspekter.

Af en undersøgelses overordnede sigte afledes og motiveres én eller flere problemstillinger, der præciseres ved forskningsprocessens begyndelse eller senere i processen. Problemstillinger kan være af vidt forskellig art, endog fraværende (Sørensen, 1991). Nogle problemstillinger er eksplorative, fx hypotesegenererende, mens andre er åbent-deskriptive eller narrative (se fx: Csonka, 1995; Bømler, 1995; Søndergaard, 1996).²⁰ Aftre andre formuleres som hypoteser, men uden heraf afledte falsifikationsbetingelser. Fleischer (2000) formulerer fx en hypotese om selvmordsadfærd som talehandling uden at forfølge det hypotetisk-deduktive spor. Samme undersøgelse kan også indeholde flere forskellige typer af problemstillinger, fx en hypotese kombineret med en eksplorativ, en teoretisk og en "normativ" praksisvejledende problemstilling (Jensen, 1993). Uanset arten af problemstillinger gøres der ikke nævneværdige refleksioner om døsses grad af tematisk afledthed, ligesom graden af åbenhed subsidiært lukkethed sjældent uddybes og/eller motiveres. Når tilvirkning af empiri og selve analyseprocessen tager afsæt i udtalt åbne problemstillinger, må disse præciseres senere i forskningsprocessen, mener mange af metodelitteraturens forfattere, hvilket også er en sjældenhed. I så henseende er Søndergaards (1996) doktorafhandling et mod-eksempel.

20 Det er tvetydigt, hvorledes danske kvalitative forskere afgrænsner problemstillinger af forskellig type. Hestbæk (1995) undlader fx at tage stilling til, om "eksplorative" problemstillinger lader sig belyse ved teorirelatering *ex ante*. Også problemstillinger formuleret som hypoteser synes et vidt begreb, der åbenbart ikke forudsætter, at forskere følger det hypotetisk-deduktive spor.

Også tilvalg subsidiært fravælg af teoretisk og/eller anden forståelse anbefales tydeliggjort og motiveret. Undersøgelerne peger på forståelse af vekslende beskaffenhed, herunder også vaghed eller ikke-motiveret tavshed (Henriksen & Malmgren, 1998; Sørensen, 1991).²¹ Når forståelse eksplickeres som teoretisk, kan den fx være kommunikationsteoretisk, socialkonstruktionistisk, livsforms- eller modernitetsteoretisk (se fx: Fleischer, 2000; Søndergaard, 1996; Hestbæk, 1995). Eksempelvis hidrører Søndergaards teoretiske antagelser fra socio-kulturel socialkonstruktionistisk tænkning og fra post-strukturalisme, fx Michel Foucault. Eksplicit forståelse kan desuden være konceptuel uden i rapporten tydeliggjort relatering til eksisterende teori, rent empirisk eller erfaringsbaseret (se fx: Bild et al., 1993; Bømler, 1995; Tilia, 1996).

Hvis de femten undersøgelser er typiske for danske kvalitative interviewundersøgelser i almindelighed, lader danske forskeres grundelse for valg af forståelse meget tilbage at ønske. Der er fx en tendens til, at forskere, som minutiøst og loyalt tydeliggør en undersøgelses teoretiske grundlag, afstår fra problematisering af denne (se fx: Hestbæk, 1995, Jacobsen, 1996; Jensen, 1993). Det sidste kunne fx gøres ved at argumentere komparativt for fravælg af potentielt relevant teori. Der er heller ikke altid tydelige sammenhænge mellem problemstillinger og teoretisk eller anden forståelse, fx fordi der ikke argumenteres for forståelsens tematiske relevans, eller fordi fremstillingen er så tvetydig, at sammenhængen ikke lader sig vurdere (se fx: Pedersen, 1998; Højgaard, 1990).

Uddybende kommentarer til tema, problemstillinger og eventuel teoretisk eller anden forståelse bidrager til at tydeliggøre og motiver, om erkendelsessigtet er eksplorativt, deskriptivt, narrativt, generaliserende, teorelatende og/eller teorigenerende. Blandt undersøgelerne findes eksempler på hver af disse muligheder. Én undersøgelse er eksplorativ og "hypotesesøgende" (Csonka, 1995), en anden rent beskrivende (Tilia, 1996). En tredje undersøgelse sigter mod narrativ til en vis grad generaliseret erkendelse (Søndergaard, 1996), en fjerde er generaliserende og forankret i kommunikationsteori (Fleischer, 2000), mens en femte er deskriptiv, men samtidig sigter mod dannelse af en "teoriramme", hvis teoribegreb ikke forklares (Korremann, 1987). Der argumenteres dog ikke altid for bagvedliggende erkendelsessigte, ligesom erklæret sigte og faktisk forskningsproces ikke nødvendigvis er overensstemmende. I andre undersøgelser er erkendelsessigtet vagt og/eller modsætningsfyldt. Det er fx uklart, om en undersøgelse

21 Eksempelvis pointerer Henriksen & Malmgren, at informanternes udsagn "... er fortolket på deres egne præmisser og ikke ud fra en færdigudviklet teoretisk forståelsesramme." (Henriksen & Malmgren, 1998:11). På den anden side redegøres der indledende for teoretiske begreber, som "... vi undervejs i undersøgelsesarbejdet har ladet os inspirere af i forsøget på at forstå, hvad der er på spil, når lægmand og professionel mødes." (anf.skr.:11). Det gælder fx begreberne "sickness", "illness" versus "disease".

forbliver eksplorativ, når informanter udsagn ikke desto mindre relateres til eksisterende teori. Eller problemstillinger kan være af så forskellig og modsætningsfyldt beskaffenhed, at erkendelsessigget er uklart (Hestbæk, 1995; Jensen, 1993). Sigtet er også utsydeligt, når et erklæret ikke-generaliserende sigte fører til generaliserende analyser (Christensen, 1998).

Designtendenser

Tematisering og eventuel teoretisk eller anden tydeliggjort forforståelse hjælper forskere til at sætte fokus på særlige sociale eller andre fænomener. Hermed fremmes dannelse af et samlet metodologisk design, hvis tilvirkning forudsætter metodologiske refleksioner under inddragelse af relevant kvalitativ metodelitteratur. Refleksionerne retter sig i første omgang imod sondringen mellem kvantitative og kvalitative metoder, herunder kombinationer af kvantitative og kvalitative tilgange, fx casestudier baseret på kvalitative interview og besvarelse af spørgeskemaer. Når et motiveret valg af kvalitativ tilgang er foretaget, retter overvejelserne sig derpå imod tilvirkning af et kvalitatitiv design.

Mens refleksioner om kvantitative versus kvalitative design findes i enkelte undersøgelser (se fx: Fleischer, 2000; Henriksen & Malmgren, 1998; Søndergaard, 1996), er der ingen komparative overvejelser om potentiel relevante kvalitative design. Enkelte forskere argumenterer for valg af kvalitative interview- og analysemетодer, men uden at drage sammenligninger mellem disse og andre potentiel relevante designmuligheder (se fx: Hestbæk, 1995; Korremann, 1987). Den overvejende tendens er summariske eller ingen refleksioner om og begründelser for valg af metodologisk design. I nogle undersøgelser synes kvalitative interview valgt allerede på forhånd (se fx: Csonka, 1995; Højgaard, 1990), mens andre bedyrer, at kvalitative interview "ligger lige for" eller allerede er valgt i og med problemstillingen (se fx: Jensen, 1993; Pedersen, 1998).

En kvalitativ interviewundersøgelses samlede design tydeliggøres med en motiveret høj eller lav grad af tematisk relateret fleksibilitet. For nogle af den kvalitative metodelitteraturs forfattere er designfleksibilitet som nævnt ufravigelig, mens andre fordrer mere stram og detaljeret forhåndsplanlægning. Blot i to af undersøgelserne er der udfoldede refleksioner herom. Jensen (1993) argumenterer fx for forhåndsstrukturering med henvisning til teoretisk forforståelse, mens Søndergaard (1996) plæderer for en høj grad af fleksibilitet, der – bortset fra manglende fleksibilitet, hvad problematisering af den teoretiske forforståelse angår – afspejles i afhandlingen: "En god forsker forskancer sig ikke" (Søndergaard, 1996:53). De øvrige undersøgelser er karakteriseret ved vag eller fraværende overvejelser om designfleksibilitet. Bild et al. (1993) og Pedersen (1998) tangerer dog problematikken, men i de fleste tilfælde er tavsheden talende.

Interviewtendenser

Et gennemsigtigt design indeholder oplysninger om og kriterier for tilvirkning og oparbejdelse af kvalitative data. Der fastlægges fx kriterier for antallet og arten af informanter. Begge aspekter kan som nævnt være afgørende for senere analytiske – ikke mindst generaliserende – muligheder. I nogle undersøgelser er der tydelige og motiverede kriterier for selektion af informanter (se fx: Bild et al., 1993; Christensen, 1998; Hestbæk, 1995). Bild et al. baserer fx selektionen af informanter på en tidligere gennemført spørgeskemaundersøgelse. I andre tilfælde er selektionskriterierne gennemsigtige, men uden argumentation (se fx: Fleischer, 2000; Jensen, 1993). Fleischer, hvis undersøgelse angår selvmordsforsøg, argumenterer fx ikke for fravalg af mandlige informanter. I de fleste tilfælde er kriterierne forholdsvis diffuse. Udvælgelse af informanter kan fx foregå "pragmatisk" på måder, der efterlader tvivl om selektionen (Søndergaard, 1996). Udvælgelse kan desuden rette sig mod kvinder i "typiske situationer" eller overlades til andre, fx kommuner uden mulighed for kontrol af udvælgelsen (Sørensen, 1991; Korremann, 1987). Endelig findes der rapporter uden informationer om, hvordan udvælgelsen af informanter er foregået (Bømler, 1995; Csonka, 1995). Med hensyn til kriterier for antallet af informanter er meddelsomheden endnu mere behersket. Ganske vist er kun to af rapporterne uden informationer om antallet (Bømler, 1995; Csonka, 1995), men i næsten alle øvrige tilfælde er talstørrelsen uargumenteret.²²

Et andet aspekt af interviewforberedelsen er at lægge en tematisk relevant og motiveret interviewopfattelse til grund for den fortsatte forskningsproces, fx Kvaless "livsverdensinterview", etnografiske, dramaturgiske eller narrative interview. Heller ikke her er meddelsomheden fremherskende. Blot i et par undersøgelser udfoldes motiverede refleksioner om kvalitative interviews beskaffenhed. Med henvisning til Habermas og Luhmann udvikler Fleischer (2000) en særlig interviewopfattelse, der benævnes "interviewalliancen", mens Pedersen (1998) begrunder tilvalget af etnografisk tilgang. I de øvrige undersøgelser er refleksionerne nødtørftige eller fraværende. Det er fx påfaldende, at Søndergaard (1996) i en narrativ afhandling om kønsspecifikke kulturelle koder ikke henviser til den efterhånden righoldige litteratur om gennemførelse af narrative interview (se fx: Potter, 1996). I andre rapporter omtales kvalitative interview i bestemt form – "det kvalitative forskningsinterview" – som var den slags interview én og samme homogene type af verbal og social interaktion (se fx: Hestbæk, 1995), eller også omtales kvalitative interview som "fleksible", "åbne" og "løst strukturerede" (se fx: Bild et al., 1993; Bømler, 1995). Endelig er der forskere, som helt afstår fra at belyse problematikken (Henriksen & Malmgren, 1998; Højgaard, 1990).

²² Problematikken tangeres dog af Hestbæk (1995), der nævner, at antallet af informanter – 32 mænd og 22 kvinder – muligvis burde være større. |

Den interviewopfattelse, som en undersøgelse baseres på, har konsekvenser for påtænkte interviews grad af forhåndssstrukturering, herunder for tilvalg eller fravalg af interviewguide. Enkelte undersøgelser er uden overvejelser herom (Henriksen & Malmgren, 1998; Højgaard, 1990; Tilia, 1996), mens de fleste forskere – omend i vekslende grad – reflekterer over og undertiden motiverer udarbejdelse af en interviewguide, der dog sjældent vedlægges til orientering. Bild et al. (1993) begrunder fx deres interviewguide, der findes som bilag, med en fordring om sammenlignelighed informanter imellem, ligesom også Jensens (1993) guide – med en overvejende deduktiv teorirelaterende tilgang in mente – synes velbegrundet. I andre tilfælde kunne tilvalg af interviewguide problematiseres, fx når en etnografisk interviewopfattelse kombineres med et "interviewrationale" styret af teoretisk forståelse, eller når eksplorative problemstillinger fører til udarbejdelse af en interviewguide (Pedersen, 1998; Csonka, 1995).

Yderligere et aspekt af interviewforberedelsen er valg af enkeltinterview og/eller (fokus)gruppeinterview. I enkelte undersøgelser træffes motiverede valg desangående, men uden nævneværdig relatering til den efterhånden righoldige metodelitteratur herom. Ikke mindst i Søndergaards (1996) narrative afhandling findes omhyggelige overvejelser, der fører til en motiveret kombination af enkelt- og gruppeinterview. Bild et al. (1993) argumenterer for fravalg af samtidige interview med flere informanter af frygt for "gruppepres", der ville kunne undertrykke "individuelle holdninger", mens Henriksen & Malmgren (1998) påpeger fordele ved at kombinere enkelt- og gruppeinterview: "I enkeltinterviewene har det været muligt at komme i dybden med den enkelte borgers og læges personlige oplevelser og holdninger. I fokusgrupperne blev der gennem dialog og udveksling af synspunkter i gruppen åbnet op for fælles vinkler på problemstillinger, begreber og temaer." (anf.skr.:17). Imidlertid er de fleste undersøgelser uden overvejelser om problematikken, idet det dog almindeligvis oplyses, om interview er gennemført som enkelt- eller gruppeinterview. Hvad enten interview gennemføres som enkelt- eller gruppeinterview henholdsvis med eller uden interviewguide, indeholder ingen af undersøgelserne informationer om interviewerkvalifikationer. Nogle forskere kan have overvejet egen fokuseringskompetence, sproglig og/eller kritisk interviewkompetence etc., men uden at overvejelserne finder vej til papiret.

Under eller efter interviewingen tages der stilling til, om interviewene er af tilstrækkelig kvalitet til at kunne anvendes som empirisk grundlag, eller et eventuelt fravalg af performativ eller anden interviewkritik motiveres. Enkelte undersøgelser indeholder – dog uden at der argumenteres for interviewkritik – generelle interviewbeskrivelser og/eller interviewurderinger. Jensen (1993) diskuterer fx den analytiske anvendelighed af interview gennemført med folketings-

medlemmer, mens Korremann (1987) formulerer kritiske refleksioner om interviews gyldighed og pålidelighed, men uden at begrunde begrebernes relevans i kvalitativ sammenhæng og uden analytiske reservationer. Andre fremstillinger afstår fra generel interviewkritik, men indeholder til gengæld interviewkritik i selve analysefasen (Fleischer, 2000; Sørensen, 1991). De fleste undersøgelser er uden kendelige interviewkritiske bemærkninger eller motiveret fravalg heraf. Bømler (1995) konstaterer fx, at hun under de kvalitative brugerinterview "kom hele vejen rundt", mens Henriksen & Malmgren (1998) uden videre tager "sandhedsværdien" af københavnske informanters ytringer for givet.

Før analysen påbegyndes, skal også spørgsmålet om transformation af tale til tekst besvares. Motiverede kriterier for transskription af interview tydeliggøres, eller der argumenteres for, at kriterier er overflødige. Først tages der stilling til udskrift in extenso subsidiært partiel eller ingen udskrift. Uden at valget i øvrigt begrundes, er ølle undersøgelser baseret på udskrift in extenso og fire på udskrift af større eller mindre brudstykker. De tre øvrige undersøgelser er uden oplysninger om udskrift og dermed også om eventuelle kriterier herfor (Bømler, 1995; Csonka, 1995; Tilia, 1996). Hvad enten samtlige eller kun udvalgte informantytringer transskriberes, kommer kriterier herfor på tale. Kun én forsker reflekterer over meningstab, der følger af, at levende tale nedfældes på papir: "... den umiddelbare nære kontekst forsvinder." (Fleischer, 2000:124). Væsentligere er det, at ingen af forskerne opstiller nogenlunde éntydige udskriftskriterier. Der anvendes uforpligtende termer som "ordret udskrift", udskrift i "fuld ordlyd" o.l. (se fx: Pedersen, 1998; Søndergaard, 1996), eller også forbigås emnet i tavshed. Søndergaard mener fx stort set at have bevaret talesprog i "oprindelig form", men uden overvejelser om mulighederne herfor.

Analytiske tendenser

Når ét eller flere interview er gennemført og eventuelt transskribert, påbegynnes analysefasen, hvis progression tydeliggøres ved udarbejdelse af en motiveret og faktisk implementeret analysestrategi. Eftersom ikke én undersøgelse fuldt ud tydeliggør, motiverer og implementerer en samlet analysestrategi, nærmest ingen af dem sig det forbilledlige. Enkelte forskere formulerer ganske vist tendentielt gennemsigtlige analysestrategier, men uden at disse motiveres og/eller fuldt ud implementeres. Det gælder fx Korremann (1987), hvis strategi er overvejende gennemsigtig, men uden begrundelse og kun i nogen grad implementeret. Søndergaard (1996) formulerer en metateoretisk motiveret narrativ analysemodel, der dog ikke efterleves konsekvent. I andre tilfælde er analysestrategier af så ubestemmelig beskaffenhed, at vurdering af deres implementering vanskeligt gøres (se fx: Christensen, 1998; Hestbæk, 1995; Jacobsen, 1996; Sørensen,

1991).²³ Fraværet af referencer til metodelitteratur bidrager til analytiske ledetrådes vaghed. Endelig er der undersøgelser, hvis forfattere ubegrundet giver afkald på formulering af analysestrategier (Bild et al., 1993; Bømler, 1995; Csonka, 1995; Henriksen & Malmgren, 1998; Højgaard, 1990; Tilia, 1996). Når en analysestrategi er fraværende, kan dens "implementering" ikke vurderes.

En analysestrategi indeholder fx forskrifter for konceptualisering- og kodeprocedurer eller argumenterer for fravælg heraf. Det sidste gør Søndergaard (1996), der med henvisning til afhandlingens narrative erkendelsessigte giver afkald på kodning, eftersom kodeprocedurer virker "dekontekstualiserende". Andre undersøgelser sigter mod teoretisk konceptualisering med eller uden informationer om eventuelle kodeprocedurer. Pedersen (1998) udvikler fx et etnografisk og "grounded theory"-inspireret "kodeparadigme", der implementeres ved anvendelse af et makroprogram. Jensen (1993) er ligeledes inspireret af sidstnævnte tilgang. Pedersen undlader dog at reflektere over, om den udviklede konceptualisings- og kodestrategi matcher eksplorative problemstillinger, ligesom Jensen afstår fra at diskutere "grounded theory"-inspirationens relevans, når konceptualisering er overvejende deduktivt styret af teoretisk forforståelse. Også i andre tilfælde er sigtet konceptualiserende, men uden tydelige kodeprocedurer e.l. (Fleischer, 2000; Korremann, 1987). Korremanns analyser sigter mod "konceptuel kohærens", men læsere informeres ikke om, hvordan begrebslige sammenhænge dannes. For de fleste undersøgelser gælder, at de er uden eller med vage informationer om konceptualisings- og kodeprocedurer. Det er fx uvist, hvorledes Christensens (1998) kodning er gennemført. Forskerens analytiske ærinde er konceptualiserende, men vejen fra tale via tekst (partiel transskription) til kodning og konceptualisering tydeliggøres ikke, ligesom fremstillingen er uden ledetråde for, hvorledes empiri lader sig "forankre" teoretisk.

Analysestrategien eller selve analyserne tydeliggør eventuelle generaliserende og/eller teoretiske aspekters placering i erkendelsesprocessen, fx teori som spotlight eller teorigenerering, herunder anvendelse af matricer/diagrammer. Sidstnævnte, der ikke mindst anbefales af Miles & Huberman (1994), kan fx fremme dannelse af konceptuelle sammenhænge. Herom er undersøgelserne tendentielt tavse. Kun i to tilfælde anvendes skemaer og/eller diagrammer, men i begrænset omfang og uden begrundelse (Fleischer, 2000; Jensen, 1993). I de øvrige undersøgelser fravælges skemaer og diagrammer ureflekteret, selv om de i flere tilfæl-

23 Eksempelvis fremhæver Jacobsen (1996) en række vanskeligheder forbundet med indplacering af mennesker efter livsform, men informerer ikke om ledetråde for kvalitativ analyse af opfattelser/betydninger af sundhed, livsstil og sundhedsoplysende kampanjer. Sørensen undlader fx at beskrive, hvorledes "matriksanalyser" gennemføres, men begrunder dem ved, at de "... giver mulighed for at finde frem til mønstre af ligheder og forskelligheder mellem de interviewede personer." (Sørensen, 1991:10f).

de kunne være hensigtsmæssige og ville bidrage til analytisk gennemsigtighed og bedre formidling.

Med hensyn til det første aspekt – generaliserende og/eller teoretiske aspekters placering – kan undersøgelserne opdeles i tre kategorier. I den første findes undersøgelser, der sigter mod teoretisk eller anden form for generalisering. Fleischer (2000) fokuserer deskriptivt på "unikke" selvmordsforsøg, men udvikler samtidig en generel teoretisk model om selvmord som kommunikation. Også Korremanns (1987) analyser har et deskriptivt sigte, men under inddragelse af anden teori udvikles samtidig en såkaldt "teoriramme". Forankret i teoretisk forståelse har Jensens (1993) konceptualiserende analyser et generaliserende sigte, nemlig til folketingsmedlemmer i almindelighed. Endelig mener Søndergaard (1996) – i forlængelse af talrige "fortællinger" yttet af universitetsstuderende – at kunne generalisere heraf afdelte "kulturelle koder": "Den optik (...), som her ligger fremarbejdet og præsenteret, vil kunne fungere meningsskabende i relation til andre sammenhænge også." (anf.skr.:63).

I den anden kategori, der eksemplificeres ved én undersøgelse, er det efterlevede sigte eksplorativt tesegenererende (Pedersen, 1998). Den tredje og dermed største gruppe er karakteriseret ved vase eller modsætningsfyldte refleksioner om generaliserende og/eller teoretiske aspekters placering. Det er fx uklart, i hvilket omfang og på hvilke måder analyser sigter mod beskrivelse versus generalisering (se fx: Bømler, 1995; Jacobsen, 1996), eller også er generaliseringers begrundelser mangelfulde. Bild et al.'s (1993) fremstilling er fx uden fyldestgørende argumentation for, at de medlemstyper, der afdækkes, skulle være "typiske" for LO-medlemmer i almindelighed. I andre tilfælde er afrapporteringer modsætningsfyldte. Nogle undersøgelser har fx et erklæret ikke-informantoverskridende sigte, men generaliserer ikke desto mindre, fx til forhold i andre kommuner (Sørensen, 1991; Csonka, 1995). Andetsteds afgøres, at informanters ytringer skulle kunne generaliseres, hvilket ikke desto mindre gøres, fx vedrørende handleplaners fordele i forbindelse med anbringelse af børn uden for hjemmet: "Handleplanen er medvirkende til at tydeliggøre, hvad der sker og dermed medvirkende til at forbedre selve processen i anbringelsesforløbet." (Christensen, 1998:164).

Tendenser vedrørende kvalitetskontrol

Mange af metodelitteraturens forfattere anbefaler tydelige, motiverede og faktisk implementerede kriterier for kontrol eller "validering" af resultaters kvalitet, herunder stillingtagen til kvalitetsvurderingens konceptuelle grundlag, fx troværdighed eller validitet, hvoraf sidstnævnte er velkendt fra kvantitativ forskning, fx surveyforskning. Kvæle (1997) tilslutter sig sidstnævnte begreb, som andre af metodelitteraturens forfattere tager afstand fra. Det spørgsmål kan dog rejses, om kvalitetskriterier altid er påkrævet. Hvis en kvalitativ undersøgelse fx er eksplorativ

og alene sigler mod tesegenerering, kan der argumenteres for, at "kvalitetskontrol" er unødvendig (Pedersen, 1998).

I ingen af undersøgelserne formuleres blot nogenlunde éntydige, motiverede og implementerede kvalitetskriterier. Søndergaard (1996) tangerer problematikken, idet hun formulerer og motiverer et antal kvalitetskriterier, der dog kun bringes i delvis anvendelse. Mens et kriterium om generaliserbarhed bringes i anvendelse ved en summarisk ex post-vurdering af informantoverskridende generaliseringer, overlades andre til læserens fri afbenyttelse. Også Jensen (1993) sætter fokus på kvalitativ kvalitet, men afstår fra at udvikle en egentlig kvalitetsstrategi. Uden i øvrigt at problematisere begrebet reflekterer Jensen over "verifikation" af forskningsresultater og gennemfører fx kontrol af kodning og "case-sammenfatninger". Eftersom de øvrige undersøgelser er uden refleksioner om kvalitativ kvalitets beskaffenhed, er hovedtendensen "talende tavshed".

Et ofte i metodelitteraturen nævnt kvalitetskriterium er analyseresultaters empiriske "grundethed" og/eller gendrivelighed. Efter de femten undersøgelser at dømme er kriteriet vanskeligt at efterleve i dansk kvalitativ interviewforskning. Kvalitative analyseresultater kan være mere eller mindre empirisk grundede, men ingen af undersøgelserne synes fuldt ud at leve op til en fordring om, at empiri tildeles analytisk forrang. Flere af undersøgelserne er ganske vist empirisk frødige og mangefacetterede, men dunkle, når beskrivelser og/eller fortællinger søges overskredet i generaliserende øjemed. Det gælder fx udvikling af LO-medlemstyper og "metakoder" vedrørende kulturelt køn (Bild et al., 1993; Søndergaard, 1996). Problemet opstår navnlig, når teoretisk forforståelse og empiri interagerer på måder, der skaber uklarhed om interaktionens beskaffenhed. Når Fleischer (2000) fx – med henvisning til kvalitative interview og kommunikationsteori – konkluderer, at selvmordsforsøg er "perlokutionære" talehandlinger, har forskeren måske blot set det allerede via teoretisk forforståelse sete, der virker som erstatning for at kunne se det potentielt teoritruende ikke-sete.²⁴ Eller når Jensen konkluderer, at "... den danske parlamentariske kultur er domineret af en phronesis-forståelse af politik." (1993:100), kan det afspejle forskerens "phronetiske" forforståelse og dermed en iboende tendens til "verificering". Også den af Korremann (1987) udviklede "teoriramme" fremstår utilstrækkeligt empirisk underbygget. Når teoretiske eller andre generaliserende konklusioner – som det er tilfældet i de fleste af undersøgelserne – er vagt underbygget, bliver tiltro til forskeres kvalifikationer og saglighed et substitut for empirisk "grundethed".

24) Fleischer (2000) sonder mellem perlokutionære og illokutionære talehandlinger, fx i følgende citat: "Omverdenen vil beskrive Karen's selvmordshandling som en perlokutionær talehandling, hvorimod handlingen for hende selv er en illokutionær handling, hvis informative indhold er, at hun gennem selv-samtale lukker sigude fra omverdenen og trækker sig tilbage til det lukkede "indre rum".". (Fleischer, 2000:249). Mens perlokutionære talehandlinger henvender sig til andre, er illokutionære selvhenvisende.

Bidrag til at sandsynliggøre forskningsresultaters "tværdighed" eller "validitet" kan som nævnt også være biasforebyggelse, feedback fra informanter eller triangulering, fx teoretisk eller analytisk triangulering. Hvad det første bidrag angår, er rapporterne i alt væsentligt lavse. Hestbæk (1995) kunne fx have reflekteret over, om forældreskab, der anskues livsformsteoretisk, medfører risici for selvopfylende analytiske "livsformsprofetier", eller Tilia (1996) kunne have overvejet, om personlig involvering i (undervisnings)arbejdet med tamilske flygtninge fører til analyseresultater med bias. Også overvejelser om feedback fra informanter er et særsyn. Bømler (1995) sendte ganske vist sit manuskript til informanterne, men undlader at informere om heraf følgende korrektioner. Uden nærmere specifikation omtaler Tilia (1996) "genhenvendelser" til informanter, og uden uddybende beskrivelse gør Jacobsen (1996) brug af feedback med henblik på "validering" af livsform. I de fleste undersøgelser er der ingen refleksioner om feedback fra informanter. Tilsvarende gælder triangulering subsidiært motiveret fravælg heraf. Sørensens (1991) ex post-relatering til anden empiri kan muligvis opfattes som en slags triangulering, hvilket også kunne gælde den af Hestbæk (1995) antydede triangulering ved interview med begge forældre. I andre tilfælde fravælges triangulering uden begrundelse.

Motiverede refleksioner angående videnskabsteoretiske forudsætninger og/eller analytiske implikationer kan som nævnt fremme forståelse af kvalitative forskningsresultaters epistemologiske positionering. Den betingelse må dog være opfyldt, at videnskabsteoretiske refleksioner ikke er ceremonielle, men konsistente med tema, metodologisk design og kvalitative analyser. Refleksioner af den type findes i enkelte undersøgelser, men de fleste afhandlinger og rapporter er renset for metateoretiske overvejelser. Jensen (1993) og Søndergaard (1996) berører dog den slags problematikker. Sidstnævnte argumenterer fx for en konsekvent efterlevet socialkonstruktionistisk ontologi og epistemologi. I andre tilfælde er refleksionerne antydningsvise og kunne udbygges, fx med en redegørelse for ontologisk grundlag (Fleischer, 2000; Pedersen, 1998). De øvrige undersøgelser er uden eller med vase videnskabsteoretiske antydninger. Korremann mener fx at være udø af stand til at kunne afdække "sandheden med stort s" (Korremann, 1987).

Tendenser vedrørende generelle kvalitetskriterier

Efter at have sat fokus på tværgående tendenser vedrørende hvert af de specifikke kriterier resterer herefter to generelle: gennemsigtige, motiverede og implementerede metodologiske procedurer samt indre fremstillingsmæssig konsistens. Ingen af undersøgelserne honorerer førstnævnte fordring fuldt ud, men nogle befinner sig længere herfra end andre. Søndergaards (1996) afhandling er karakteriseret ved relativt gennemsigtige og i hovedsagen implementerede procedurer,

idet dog fx forholdet mellem teoretisk forståelse og udledelse af kønsspecifikke "kulturelle koder" – navnlig såkaldte "metakoder" – forbliver diffust. Også Fleischer (2000) og Pedersen (1998) tangerer fordringens opfyldelse. For de øvrige undersøgelser gælder, at de inden for vekslende metodologiske delområder er langt fra at honorere kravet (se ovenfor). Navnlig Bømler (1995), Csonka (1995), Henriksen & Malmgren (1998), Højgaard (1990), Sørensen (1991) og Tilia (1996) gør brug af tvetydige og ubegrundede procedurer.

Også de fleste undersøgelsers indre konsistens – en kohærent gestalt – lader noget tilbage at ønske. Kun én undersøgelse – Søndergaards afhandling – nærmer sig det forbilledlige. Også Jensens (1993) fokus på folketingsmedlemmer fremstår som internt konsistent, omend sammenhængen mellem problemstillinger og analyse kunne være tydeligere. I Jacobsens (1996) undersøgelse om sundhedsoplysende kampagner kunne mere præcise problemstillinger have skabt større sammenhæng mellem disse og det analytiske miks af beskrivelse og fortolkende generalisering. I andre tilfælde er fremstillinger kendtegnet ved mangel på indre sammenhæng. Eksempler herpå er eksplorative problemstillinger efterfulgt af ikke-eksplorative analyser og generaliseringer, der overskrider informanters ytringer (Csonka, 1995; Hestbæk, 1995), erklæret fravælg af teoretisk forståelse efterfulgt af teorirelatering (Korremann, 1987) og tendenser til to til en vis grad tematisk forskellige afhandlinger i én (Pedersen, 1998).

Alt andet lige bidrager det første generelle kriterium til opfyldelse af det andet. Hvis metodologiske procedurer nemlig er så vagt beskrevet, at den af forskeren valgte "rejserute" fortaber sig i det dunkle, er det tilsvarende vanskeligere at vurdere graden af konsistens (se fx: Bømler, 1995; Tilia, 1996). Én undersøgelse giver anledning til afsluttende at problematisere konsistens som selvstændigt kvalitetskriterium. Hvis en undersøgelse nemlig er for konsistent, kan det skyldes en iboende tendens til cirkularitet, dvs. at teoretisk forståelse virker som en analytisk begrænsning, der kan forhindre forskeren i at opdage nye sociale eller psykiske fænomener (Fleischer, 2000).

Common sense eller metodologisk beredskab?

Artiklens overordnede spørgsmål har været, i hvilket omfang og på hvilke måder danske kvalitative interviewundersøgelser afspejler tendenser i engelsksproget og skandinavisk metodelitteratur. Hvis de femten undersøgelser er typiske for danske kvalitative interviewundersøgelser i almindelighed, hvilket der er argumenteret for, er svaret, at metodelitteraturen – det gælder ikke mindst den fremmedsprogede – afspejles i særdeles begrænset omfang. Mange undersøgelser er i højere grad baseret på common sense end på gennemsigtige metodologiske refleksioner og dispositioner med afsæt i kvalitativ metodelitteraturs vekslende

anvisninger om kvalitative forskningsprocesser og sikring af analyseresultaters kvalitet.

Konsekvensen af manglende metodologisk gennemsigtighed er, at forskere og andre brugere af kvalitative forskningsresultater tildeles begrænsede – undertiden stort set ingen – muligheder for at "kigge forskeren over skulderen" fra den indledende tematisering over tilvirkning af empiri til de endelige analyseresultater. Blandt de mest fremherskende problemer er mangel på analysestrategisk gennemsigtighed og på kriterier for kontrol eller "validering" af analyseresultater. Som substitut for metodologisk gennemsigtighed bliver læseres tiltro til forskningsmæssig erfaring og kompetence derfor afgørende. I mange tilfælde henter danske kvalitative interviewundersøgelser ikke deres autoritet gennem metodologisk eksplicitet og kohærente gestalter, men fra deres forankring i det videnskabelige samfund.

Kvalitativ metodelitteraturs mangelfulde afspejling i danske kvalitative interviewundersøgelser viser sig tillige ved overraskende få referencer til metodelitteraturen. Det er næppe en tilfældighed, at undersøgelser, der i denne evaluering "scorer" positivt på mange af de opstillede kvalitetskriterier, samtidig indeholder litteraturlister med adskillige i undersøgelserne afspejlede referencer til såvel dansk som anden skandinavisk og engelsksproget kvalitativ metodelitteratur (se fx: Jensen, 1993; Pedersen, 1998; Søndergaard, 1996), mens undersøgelser med relativt mange kritiske "scores" gennemføres med inddragelse af begrænset eller ingen metodelitteratur. I seks af de udvalgte undersøgelser findes ingen litteraturlister, der indeholder referencer til kvalitativ metodelitteratur (Bild et al., 1993; Bømler, 1995; Csonka, 1995; Højgaard, 1990; Sørensen, 1991; Tilia, 1996).²⁵ Eftersom det i alle tilfælde drejer sig om større afhandlinger og rapporter, kan antallet af til rådighed værende sider ikke forklare de fåtalige eller fraværende referencer (se: *Bilag I*).²⁶

Selv om kvalitative interviewundersøgelser som flere gange påpeget er uden metodologiske standardprocedurer og uden videnskabsteoretisk konsensus, er der et utalt behov for, at den omfattende kvalitative metodelitteratur i højere grad anvendes og afspejles i dansk kvalitativ interviewforskning. Heraf følger ikke, at kvalitative forskere, der måtte tage anbefalingen til efterretning, skal lede

25 I et metodekapitel antyder Bild et al. dog anvendelse af kvalitative to metodebøger: en dansk og Spradley (1979). Forskerne henviser til inspiration fra Spradley's etnografiske interview, der menes anvendelig, når man står over for sociale fænomener, som "... ligger uden for ens egen umiddelbare erfaringsverden." (Bild et al., 1993:27). Med ikke-“åbne” kvalitative interview og en omfattende interviewguide *in mente* forekommer Spradley-inspirationen overraskende og synes da også uden nævneværdig afspejling i rapporten.

26 Når der ikke i denne evaluering er udvalgt afdraffortinger i artikelform, skyldes det, at mulighederne for metodologisk eksplicitet er mindre end i afhandlinger og rapporter.

efter en kvalitativ "kogebog", der dækker hele spekteret. Udfordringen er at til-
egne sig litteraturens mangfoldighed og gennem øget "kulinarisk" beredskab
efterhånden at mestre tilberedelse af kvalificerede kvalitative "retter", der har
praktisk erfaring som nødvendig, men ikke tilstrækkelig betingelse. Kvalificerede
"retter" tilberedes som reflekterede blandinger af andres opskrifter og egen "kul-
inarisk" erfaring.

Bilag I

De udvalgte afhandlinger og rapporters institutionelle tilhørsforhold og omfang.

Forfatter	Institutionelt tilhørsforhold (antal sider)
Bild, T. et al. (1993)	Center for Arbejdsmarkedsforskning (CARMA), Aalborg Universitetscenter; udgivet af CARMA og LO (212 s.)
Børmler, T.U. (1995)	Forskningsgruppen Arbejds- og Levetiløjser, Institut for Sociale Forhold og Organisation, Aalborg Universitet (115 s.)
Fleischer, E. (2000)	Ph.d.-afhandling, Odense Universitetsforlag (303 s.)
Pedersen, I.K. (1998)	Ph.d.-afhandling, Sociologisk Inst., Kbh. Universitet (298 s.)
Søndergaard, D.M. (1996)	Doktordisputats forsvar ved Oslo Universitet; offentliggjort af forlaget Museum Tusculanum ved Kbh. Universitet (444 s.)
Tilia, G.B. (1996)	Syddansk Universitetsforlag, Syddansk Universitetscenter (152 s.)
Jensen, T.K. (1993)	Forlaget Samfundslitteratur; baseret på en ph.d.-afhandling fra Institut for Statskundskab, Århus Universitet (321 s.)
Sørensen, T.B. (1991)	Forlaget Gestus, Risskov; undersøgelse gennemført for Randers Kommune som del af et forsøgsprojekt (107 s.)
Csonka, A. (1995)	Rapport fra Socialforskningsinstituttet (157 s.)
Christensen, E. (1998)	Rapport fra Socialforskningsinstituttet (186 s.)
Hestbæk, A-D. (1995)	Rapport fra Socialforskningsinstituttet (259 s.)
Jacobsen, E.T. (1996)	Rapport fra Dansk Sygehus Institut (DSI); baseret på en ph.d.-afhandling (218 s.)
Korremann, G. (1987)	Rapport fra Amternes og Kommunernes Forskningsinstitut (151 s.)
Henriksen, C.S. & Malmgren, M. (1998)	Rapport fra Center for Alternativ Samfundsanalyse, CASA (152 s.)
Højgaard, L. (1990)	Undersøgelse gennemført for og offentliggjort af Ligestillingsrådet (222 s.)

LITTERATUR

- Alvesson, M. & Sköldberg, K. (1994). *Tolkning och Reflektion. Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Bild, T. et al. (1993). *Sikke nogen typer. Rapport over en interviewundersøgelse blandt medlemmer af LO-forbundene. LO og CARMA*. Aalborg Universitetscenter.
- Boyatzis, R.E. (1998). *Transforming Qualitative Information*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Børmler, T.U. (1995). *Sindslidende i små kommuner*. Aalborg Universitetscenter.
- Christensen, B.M. (1995). Virkelighedens tale. Kvalitative metoder i dansk samfundsforskning. *Dansk Sociologi*. Nr. 4, 6. årg.
- Christensen, E. (1998). *Anbringelser af børn: en kvalitativ analyse af processen*. København: Socialforskningsinstituttet.
- Coffey, A. & Atkinson, P. (1996). *Making Sense of Qualitative Data: Complementary Research Strategies*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Creswell, J.W. (1998). *Qualitative Inquiry and Research Design: Choosing Among Five Traditions*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Crotty, M. (1998). *The Foundations of Social Research: Meaning and Perspective in the Research Process*. London: Sage Publications.
- Csonka, A. (1995). *Når virksomheder rekrutterer*. København: Socialforskningsinstituttet.
- Denzin, N.K. & Lincoln, Y.S. (eds.) (1994). *Handbook of Qualitative Research*. London & New York: Sage Publications.
- Ely, M. et al. (1993). *Kvalitativ forskningsmetodik i praktiken: cirkler inom cirkler*. Lund: Studentlitteratur.
- Fleischer, E. (2000). *Den talende tavshed*. Odense: Odense Universitetsforlag.
- Glesne, C. & Peshkin, A. (1992). *Becoming Qualitative Researchers: An introduction*. New York: Longman.
- Henriksen, C.S. & Malmgren, M. (1998). *Holdninger til praktiserende lærer*. København: CASA.
- Hestbæk, A-D. (1995). *Forældreskab i 90'erne*. København: Socialforskningsinstituttet.
- Holloway, I. (1997). *Basic Concepts for Qualitative Research*. Oxford: Blackwell Science.
- Holter, H. & Kalleberg, R. (red.) (1996). *Kvalitative metoder i samfunnfsforskning*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Højgaard, L. (1990). *Vil kvinder lede? Et spørgsmål om fornyelse*. København: Ligestillingsrådet.
- Jacobsen, E.T. (1995). *Sundhedsoplysende kampagner*. København: Dansk Sygehus Institut.
- Jensen, T.K. (1993). *Politik i praksis. Aspekter af danske folketingsmedlemmers politiske kultur og livsverden*. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Korremann, G. (1987). *Kvinder, mænd og omsorgsarbejde*. København: Amternes og Kommunerne Forskningsinstitut.
- Kvale, S. (1997). *InterView. En introduktion til det kvalitative forskningsinterview*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Marshall, C. & Rossman, G.B. (1999). *Designing Qualitative Research*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Maxwell, J.A. (1996). *Qualitative Research Design: An Interactive Approach*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Maykut, P. & Morehouse, R. (1994). *Beginning Qualitative Research*. London: The Falmer Press.
- Miles, M.B. & Huberman, A.M. (1994). *Qualitative Data Analysis: An Expanded Sourcebook*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Olsen, H. (2001). *Kvalitative analysesstrategier og kvalitetssikring*. Nyhedsbrev, Center for kvalitativ metodeudvikling, november 2001.
- Olsen, H. (1998). *Tallenes talende tavshed. Måleproblemer i surveyundersøgelser*. København: Akademisk Forlag.
- Pedersen, I.K. (1998). *Den excellente præstation*. København: Sociologisk Institut.
- Potter, W.J. (1996). *An Analysis of Thinking and Research About Qualitative Methods*. Mahwah: Lawrence Erlbaum.
- Riessman, C.K. (1993). *Narrative Analysis*. Sage Publications. Newbury Park.
- Seale, C. (1999). *The Quality of Qualitative Research*. London: Sage Publications.
- Silverman, D. (2000). *Doing Qualitative Research: A practical Handbook*. London: Sage Publications.